

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД НАСТАВНИЦТВА ДІТЕЙ
У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

FOREIGN EXPERIENCE OF MENTORING OF CHILDREN IN CRISIS

У статті проаналізовано досвід закордонних практик наставництва дітей, що опинились у складних життєвих обставинах. Визначено доцільність, форми та методи залучення студентської молоді до наставництва. Здійснено аналіз закордонних практик наставництва. Виявлено особливості наставництва в зарубіжних країнах, зокрема у країнах Африки, таких як Північна Нігерія та Руанда. Виокремлено обов'язки наставника, зокрема такі як: представлення та захист інтересів дитини (адвокація); допомога в задоволенні базових потреб дитини, постійний супровід дитини від моменту її потрапляння в табір для внутрішньо переміщених осіб до того моменту, як вона його покине, що відрізняється від обов'язків наставника в інших країнах світу, зокрема в Україні. Обґрунтовано основні умови успішного здійснення наставництва над дитиною в таборах для внутрішньо переміщених осіб у Північній Нігерії. Проаналізовано програму «Підтримка громади та наставництво дітей-сиріт і вразливих дітей» (Community Support and Mentoring for Orphans and Vulnerable Children) та «Національну стратегію (план дій) для дітей-сиріт і вразливих дітей» (The National Plan of Action for Orphans and Other Vulnerable Children (OVC)). Визначено особливості наставництва в Руанді, які полягають в організації підтримки наставників із боку громади, неурядових організацій та держави. Охарактеризовано зміст, форми та методи залучення студентської молоді до наставництва. Розкрито зміст проекту залучення студентської молоді до наставництва «Коледж наставників для дітей» («College Mentors for Kids») у США, який охоплює понад 30 університетів. Визначено та деталізовано шляхи залучення студентської молоді як наставників до роботи з дітьми в умовах закладу освіти, зокрема з учнями початкової школи як підопічними. Охарактеризовано основні завдання студентської молоді у проєкті «Коледж наставників для дітей» («College Mentors for Kids»).

Ключові слова: наставництво, наставник, студентська молодь, дитина у складних життєвих обставинах, дитина-сирота, дитина ВІЛ/СНІД сирота.

The paper presents analyzed foreign experience of mentoring of children in difficult circumstances. The expediency, forms and methods of involving student youth in mentoring are determined. Author investigates specific practice of mentoring in foreign countries. The features of mentoring in foreign countries, in particular in African countries such as Northern Nigeria and Rwanda, have been identified. Determines the duties of the mentor in these countries such like representing and protecting the interests of the child (advocacy), assistance in meeting the basic needs of the child, mentor should be assigned to each child upon their arrival at internally displaced persons (IDP) camps and child-mentor relationship should be a continuous throughout the period that the child will be staying at the IDP camp. It's a main difference of practice of mentoring in other countries. The author investigated the main aspects of mentoring of child in IDP camps in northern Nigeria. The program of Rwanda "Community Support and Mentoring for Orphans and Vulnerable Children" and "The National Plan for Action of Orphans and Vulnerable Children (OVC) were analyzed. A feature of mentoring in Rwanda is the organization of support of mentors by the community, NGOs and the government. The paper presents a practice of involving student youth in mentoring in USA. Characterized the content of project "College Mentors for Kids" (USA) involving student youth in mentoring. In this project involve more than 30 universities in USA. Defined the involve ways for student's youth to mentoring like a mentor for primary school children. The main tasks of the student youth in the "College Mentors for Kids" project are described.

Key words: students' youth, mentor, mentoring, children in difficult circumstances, orphan child, HIV/AIDS orphan

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-42>

Розвадовська Т.В.,

аспірант кафедри соціальної педагогіки
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В сучасних умовах розвитку відповідального громадянського суспільства в Україні підвищується увага до проблеми самоусунення батьків від виховання власних дітей через залежності, хвороби, розлучення, трудову міграцію тощо. Відповідно, діти не отримують належної батьківської турботи та виховання, що негативно впливає на розвиток особистості дитини. Відомо, що діти з неблагополучних сімей, у яких батьки не приділяють достатню увагу вихованню та становленню особистості дитини, найчастіше здійснюють адміністративні та кримінальні правопорушення. Це зумовлює необхідність допомоги у формуванні в дитини цінних орієнтирів, соціально схвальної поведінки, вміння розрізняти добро і зло тощо. Таку допомогу може надати наставник, який, здій-

снюючи наставницьку діяльність, на власному прикладі демонструє дитині соціально схвальні зразки поведінки, вчить розрізняти що є добрим, а що – поганим, сприяє всебічному розвитку дитини тощо. Наставництво є поширеною практикою підтримки та виховання дітей у складних життєвих обставинах в усьому світі. В Україні практика наставництва найбільш поширена в інституційних закладах опіки. Але, зважаючи на реформаційні процеси в Україні, зокрема деінституалізаційну реформу, актуальною стає практика наставництва дітей у складних життєвих обставинах, що проживають у сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку педагогічних досліджень усе більше уваги приділяється проблемі наставництва. Переважно акцентується увага на наставни-

цтві дітей-сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування (О. Байдарова, З. Бондаренко, В. Грицанюк); постінтернатне наставництво як технологію соціальної роботи визначають такі науковці, як О. Алтинцева, Н. Залигіна; правове регулювання, переваги та проблеми діяльності з наставництва є предметом дослідження О. Іванії; наставництво як один із видів діяльності неурядових організацій щодо покращення якості життя дітей-сиріт в Україні виокремлює Л. Махоткіна; здійснення наставництва дітей, що перебувають у таборах для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), є предметом дослідження Н. Хіроми; наставництво дітей ВІЛ/СНІД сиріт представлено в дослідженнях таких учених, як Б. Лавін, М. Калі, Л. Хаас.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на низку наукових досліджень, що присвячені наставництву дітей-сиріт, дітей, що позбавлені батьківського піклування, майже поза увагою в теорії виховання залишається проблема наставництва дітей, що проживають у сім'ях, які перебувають у складних життєвих обставинах. Ще менше досліджень присвячено участі студентської молоді у наставництві дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Мета статті – проаналізувати досвід закордонних практик наставництва дітей, що опинились у складних життєвих обставинах; визначити доцільність залучення студентської молоді до наставництва.

Виклад основного матеріалу. Наставництво постає нині як поширений досвід підтримки та виховання дітей, що опинились у складних життєвих обставинах у світі. Наставництво активно розвивається в усіх країнах світу, особливо практика наставництва дітей дуже поширена в США. На теренах цієї країни функціонує чимало організацій, які займаються наставництвом дітей, серед них можемо виокремити «Big Brothers Big Sisters of America» та «The Mentoring Project». Нині їхній досвід використовується в усьому світі, а самі ці організації мають представництва в інших країнах [1]. Але, крім США, наставництво розвивається й в інших країнах світу. Нашу увагу привертає досвід практик наставництва у країнах Африки, оскільки він дещо відрізняється від практик наставництва у розвинених країнах. Зважаючи на особливості регіону, культури та проблеми, що наявні в цих країнах, наставництво дітей передбачає розширення обов'язків наставника дитини. Відтак у Руанді налічується велика кількість дітей ВІЛ/СНІД сиріт. Поняття ВІЛ/СНІД сироти є характерним саме для країн Африки, такі сироти, як правило, й самі мають ВІЛ позитивний статус. Зауважуємо, що на теренах африканських країн поширене й поняття «вразлива дитина» (vulnerable child) – це така дитина, яка через народження або екологічні чинники не має можливості задовольнити базові

потреби, не має належного догляду та захисту, що є необхідним для оптимального розвитку. Крім того, багато дітей стали сиротами через громадянські війни у країні. Через ці чинники Руанда посідає чи не найперше місце за кількістю сиріт. Як правило, такі діти проживають у таборах для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) чи самотійно зі старшими або молодшими сестрами та братами, тобто вони не мають батьківської опіки та виховання. Це зумовило потребу розроблення такої програми, як «Підтримка громади та наставництво дітей-сиріт та вразливих дітей» (Community Support and Mentoring for Orphans and Vulnerable Children), яка бере свій початок відносно недавно, а саме – з 2006 року. А вже з 2007 року на основі цієї програми розробляється «Національна стратегія (план дій) для дітей-сиріт і вразливих дітей», якою було визначено основні стратегічні цілі, серед яких можемо виокремити такі: забезпечення та захист прав дітей; забезпечення доступу до медичних послуг; забезпечення доступу до початкової освіти; надання психосоціальної підтримки дітям, що опинились у складних життєвих обставинах; посилення спроможності родини, громади, надавачів соціальних послуг щодо догляду дітей у складних життєвих обставинах тощо.

Основною моделлю наставництва у Руанді визначається Nkundabana (Kinyarwanda for 'I love children'). Як і в усіх практиках наставництва, перед знайомством із дитиною наставник проходить відповідне навчання, щоб підготуватись до діяльності. Характерним для країн Африки є організація спільноти наставників та їхня підтримка громадою. Зважаючи на поширеність ВІЛ/СНІДу, одним із основних завдань наставника є профілактика цього захворювання, навчання дитини здоров'язбережувальної поведінки. Крім того, низький рівень матеріального забезпечення вимагає від наставника сприяння економічній безпеці підопічного, надання екстреної допомоги у разі потреби, наприклад питної води, продуктів харчування тощо. На наставника також покладається обов'язок представлення інтересів дитини та їхній захист (адвокація), надання психосоціальної підтримки. Не залишається й поза увагою освіта дитини та її підготовка до професійної діяльності, формування соціально схвальної поведінки, моральних і ціннісних орієнтирів. Важливим є те, що не тільки діти-сироти можуть мати наставників, окремо увага приділяється й дітям, що мають хворих чи залежних батьків, оскільки через обставини вони не можуть повноцінно виконувати батьківські обов'язки. Дитина може проживати разом із батьками, але й при цьому мати наставника [4].

Привертає увагу дослідження Н. Хіроніми щодо здійснення наставництва на півночі Нігерії. Він зазначає, що зазвичай дитина у громаді не сприймається як її повноправний член, відповідно,

й можуть нехтуватись її потреби. На думку дослідника, запровадження наставництва та залучення громади до цієї діяльності буде сприяти зміні такого ставлення до дитини. З власного досвіду Н. Хіроніма визначає умови успішного наставництва, серед них такі:

Наставник має бути досить забезпеченим, оскільки наставники досить часто допомагають підопічним або таборам для ВПО матеріально та виконують свої функції виключно на волонтерських засадах. Також наставник повинен бути обов'язково старшим за підопічного.

Наставник повинен усвідомлювати, що дитина може мати не тільки певні психологічні травми, не досить розвинені особистісні компетенції, рівень освіти тощо, але й перебувати на рівні не задоволення базових потреб (їжа, вода, одяг, взуття тощо).

Під час підготовки наставників до діяльності потрібно приділяти належну увагу культурним цінностям, звичаям для кращого розуміння дитини, оскільки здійснення наставництва у таборах для ВПО може передбачати наявність дітей з інших регіонів країни, у яких звичаї можуть відрізнятись.

Особливістю здійснення наставництва в таборах для ВПО є те, що наставник повинен познайомитись із дитиною в той самий день, як вона туди потрапила, та взаємодіяти весь час поки вона там перебуває. Власне, знайомство в той самий день дає змогу наставнику зробити оцінку потреб дитини й розробити план співпраці, визначити над розвитком яких навичок потрібно працювати насамперед.

Наставник повинен приділяти увагу духовному розвитку дитини, її морально-ціннісному становленню як особистості. Найчастіше це відбувається через катехизацію.

Супервізія наставників. Оскільки здійснення наставництва дітей не є легким завданням, особливо в умовах таборів для ВПО, для запобігання

вигоранню наставників необхідно здійснювати супервізію. Найчастіше це відбувається через організацію зустрічей наставників. На таких зустрічах вони діляться досвідом, отримують поради тощо.

Окрім того, Н. Хіроніма зазначає, що важливою для здійснення наставництва є підтримка громади, держави та неурядових організацій самих наставників, оскільки саме вони дають дітям, для яких перебування в таборах для ВПО є випробуванням, надію на краще майбутнє [2]. Варто зауважити, що в табори для ВПО можуть потрапляти не тільки діти-сироти, але й діти разом із батьками.

Отже, закордонний досвід наставництва демонструє, що наставників потребують не тільки статусні діти, але й діти з батьками, що опинились у складних життєвих обставинах. У такому разі наставника варто розглядати як помічника батьків. Батьки зі свого боку повинні усвідомлювати, що через складні обставини вони не можуть приділяти досить уваги своїм дітям, їхньому вихованню, розвитку особистісного потенціалу, освіті, формуванню ціннісних орієнтирів тощо. І основним завданням наставника є допомогти їм у цьому.

У переважній більшості наукових досліджень не визначається конкретний вік наставників. Згідно із Законом «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо наставництва», визначається, що наставником може бути повнолітня, дієздатна особа. Відповідно, до наставництва можна залучати й студентську молодь. Досвід залучення студентської молоді до наставництва, а саме організоване залучення виключно студентської молоді, не є настільки поширеним, як наставництво загалом. Але водночас такі практики існують. Прикладом такого організованого залучення студентської молоді до наставництва є проект «Коледж наставників

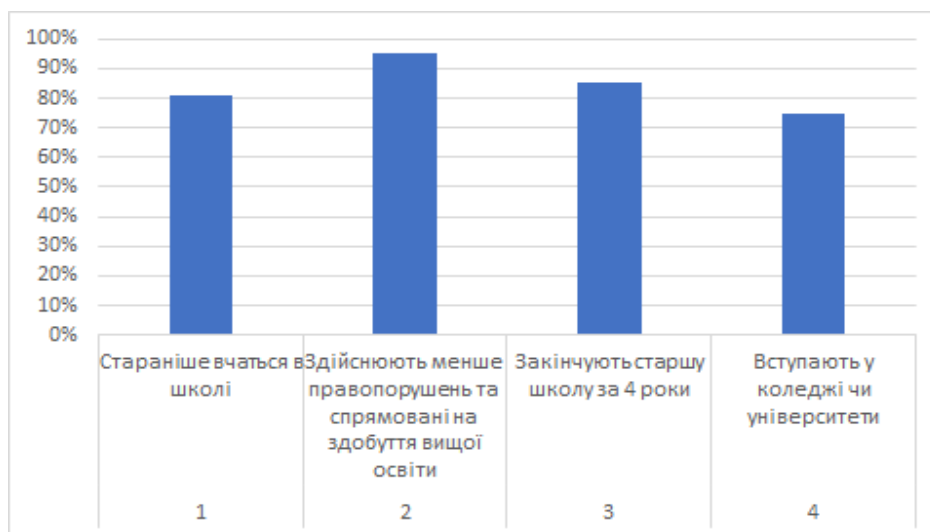

Рис. 1.

для дітей» («College Mentors for Kids») у США. Цей проект спрямований на розвиток дитини й студента. Проект бере свій початок у 1995 році, коли двоє студентів Індіанського університету Гайді Шмідт та Крістін Хуанг об'єднала спільна мета – покращити життя дітей через заохочення здобувати освіту. Станом на сьогодні до проекту приєдналися понад 30 університетів. Повнолітнім студентам пропонують стати наставником для дитини початкової школи мінімум на рік. Студенти обов'язково мають пройти співбесіду та навчання-підготовку для наставників. Після цього студенти стають наставниками, до їх обов'язків входить: зустрічатись на територію кампусу університету зі своїм підопічним мінімум раз на тиждень; бути позитивною моделлю для наслідування; допомагати підопічному планувати своє життя, навчання, вступ до університету тощо; створювати та забезпечувати емоційну та фізичну безпеку; за потреби допомагати у навчанні; організовувати заходи, які сприяють розвитку особистості дитини та впевненості у майбутньому. Відповідно, діти почуваються впевненіше, починають думати про майбутню кар'єру ще в початковій школі. Особливістю цього проекту є те, що самі батьки реєструють свою дитину для участі в проекті. Відповідно, підопічними можуть бути не тільки діти у складних життєвих обставинах, але й звичайні діти, що свідчить про високий рівень усвідомлення батьками важливості розвитку їхньої дитини. Проведене дослідження проектом «College Mentors for Kids» свідчить, що підопічні студентів-наставників краще та старанніше вчать у школі, здійснюють менше правопорушень, скоріше закінчують старшу школи та є більш орієнтованими на здобуття вищої освіти (рис. 1) [3].

Висновки. Отже, нами проаналізовано досвід закордонних практик наставництва дітей-сиріт, дітей, що опинились у складних життєвих обстави-

нах, і дітей із звичайних сімей. Визначено доцільність та охарактеризовано практики залучення студентської молоді до наставництва. Позитивний вплив наставництва на розвиток особистості дитини підтверджений низкою досліджень. Водночас вплив наставництва на самого наставника мало представлений у вітчизняних і закордонних дослідженнях. Відповідно, до наших подальших наукових розвідок належить визначення форм залучення студентської молоді до наставництва та виявлення його впливу на особистість студента-наставника. Перспективними напрямками нашого дослідження стануть такі: виявлення можливостей для імплементації досвіду студентського наставництва на теренах України; характеристика змісту, форм і методів участі студентської молоді в наставництві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Розвадовська Т., Братченко М. Вплив наставництва на формування та розвиток дітей, що перебувають в інституційних закладах опіки. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2018. № 21. С. 149–155.
2. Chiroma N.H. Providing mentoring for orphans and vulnerable children in internally displaced person camps: The case of Northern Nigeria. *HTS Teologiese Studies*. 2016. № 72 (1). DOI: 10.4102/hts.v72i1.3544. URL: https://www.researchgate.net/publication/309549684_Providing_mentoring_for_orphans_and_vulnerable_children_in_internally_displaced_person_camps_The_case_of_Northern_Nigeria.
3. College Mentors for Kids. URL: <https://collegementors.org>.
4. Lavin B.C., Kali M.B., Haas L.J. Evaluation of Community Support and Mentoring for Orphans and Vulnerable Children (COSMO) Program in Rwanda. CARE International in Rwanda 2010. 33 p. URL: <https://www.care.org.rw>.